

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА УЯВЛЕННЯ ПРО МАЙБУТНЄ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

THE INFLUENCE OF A FULL-SCALE WAR ON THE IDEA OF THE FUTURE AMONG STUDENT YOUTH

У статті визначено актуальність дослідження уявлень студентської молоді про майбутнє в умовах повномасштабної війни. Розглянуто теоретичний доробок вітчизняних авторів щодо порушень системи цілепокладання молодих людей унаслідок психотравмуючих подій. Представлено результати аналізу нарративного інтерв'ю (n = 108), проведеного на вибірці здобувачів вищої освіти НУ «Чернігівська політехніка», які безпосередньо перебували в зоні бойових дій та на окупованих територіях на початку повномасштабної війни. Зазначено, що ситуація невизначеності, перебування в екстремальних умовах, вітальна загроза спричиняють тривогу та розгубленість, порушення часової перспективи та цілісності уявлень про минуле, теперішнє, майбутнє. Таким чином, в умовах війни уявлення про майбутнє студентської молоді базуються на мріях та переважно тривожних катастрофічних передчуттях. Визначено основні смислові одиниці в нарративах респондентів про вплив війни на уявлення про майбутнє та зміни стратегій у довгостроковій та короткостроковій часовій перспективі: зміна цінностей та пріоритетів і, як наслідок, зміна планів, пов'язаних із майбутнім; позитивні погляди на майбутнє та їх зв'язок із перемогою та процвітанням України; невизначеність та тривога по відношенню до майбутнього та відсутність планування на довгострокову перспективу; ненависть до Росії та несприйняття у майбутньому всього, що пов'язано із цією країною; застосування стратегій постановки відносно легкодосяжних, повсякденних цілей; фрустрація потреби в плануванні через військові дії. Перспектива подальших досліджень вбачається у визначенні динаміки процесів цілепокладання під час повномасштабної війни, дослідження взаємозв'язку стратегій цілепокладання з параметрами резильєнтності тощо.

Ключові слова: уявлення про майбутнє, повномасштабна війна, студентська молодь, цілепокладання, невизначеність.

The article identifies the relevance of studying student youth's ideas about the future, in the conditions of a full-scale war. The theoretical development of domestic authors regarding violations of the goal-setting system of young people as a result of psychotraumatic events is considered. The results of the analysis of a narrative interview (n = 108) conducted on a sample of higher education graduates of Chernihiv Polytechnic University, who were directly in the combat zone and in the occupied territories at the beginning of the full-scale war, are presented. It is noted that a situation of uncertainty, being in extreme conditions, a vital threat cause anxiety and confusion, a violation of the time perspective and the integrity of ideas about the past, present, and future. Thus, in the conditions of war, ideas about the future of student youth are based on dreams and mostly disturbing catastrophic premonitions. The main semantic units in the respondents' narratives about the impact of the war on the perception of the future and changes in strategies in the long and short term were identified: a change in values and priorities and, as a result, a change in plans related to the future; positive views on the future and their connection with the victory and prosperity of Ukraine; uncertainty and anxiety regarding the future and lack of long-term planning; hatred of Russia and rejection of everything related to this country in the future; application of strategies for setting relatively easily achievable, everyday goals; the frustration of the need for planning interrupted by military actions. The perspective of further research can be seen in the determination of the dynamics of goal-setting processes during a full-scale war, the study of the relationship between goal-setting strategies and resilience parameters.

Key words: vision of the future, full-scale war, student youth, goal setting, uncertainty.

УДК 159.954
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.43.35>

Чепурна Г.Л.

к. психол. н., доцентка кафедри креативних індустрій та соціальних інновацій
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Саргош В.І.

магістрант факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Розбудова та подальший розвиток нашої країни багато в чому залежать від молодих людей, зокрема від їхнього уявлення про майбутнє, постанови та реалізації їхніх життєвих планів. адже сформованість життєвих планів визначається саме наявністю у картині майбутнього близької та віддаленої перспектив. Водночас повномасштабна війна на території нашої країни призвела до зміни цінностей, смислів та стратегій цілепокладання молоді. Ситуація невизначеності, перебування в екстремальних умовах, вітальна загроза, втрата роботи та відсутність бачення реальних перспектив спричиняють тривогу та розгубленість, порушення часової перспективи, відсутність цілісності уявлень про минуле, теперішнє та майбутнє. Тож дослідження особливостей

ставлення до майбутнього та системи цілепокладання студентської в умовах повномасштабної війни є актуальним для психологічної науки та практики.

Проблеми дослідження картини майбутнього та цілепокладання у молодих людей присвячено роботі вітчизняних дослідників Є. І. Головахи, Ж. П. Вірної, О. Г. Злобіної, О. О. Кроніка, Т. М. Титаренко та ін. Науковці одностайні у визначенні життєвої перспективи як однієї з найважливіших умов самоактуалізації молодих людей [1; 3; 4], образ майбутнього визначається одним із когнітивних компонентів задля ухвалення та реалізації рішень [1; 3; 4]. Увагу дослідників привертають дослідження змін уявлень про майбутнє під впливом травматичних подій (Ж. П. Вірна, О. Є. Іванашко).

Результати досліджень науковців свідчать, що спричинена травматичними подіями невротизація може призвести до ірраціональних уявлень про власне майбутнє, нерегулярності планування подій та пасивності у реалізації можливостей молодих людей [2, с. 130].

Із позицій нарративного підходу «бачення себе через постановку завдань для досягнення мотиваційно-сміслових установок на формування майбутнього «Я» виступає важливим завданням процесу нарративної психологічної допомоги [1, с. 263], стратегії планування у молодих людей, які пережили травмуючі події, дослідники називають однією з умов «повернення авторства» [1; 5].

Водночас питання дослідження нарративів майбутнього молоді в умовах повномасштабної війни потребує ретельного вивчення та подальших уточнень.

Метою дослідження є визначення змін ставлення студентської молоді до майбутнього та змін у системі цілепокладання в умовах війни. Для дослідження ми використали метод нарративного інтерв'ю, яке передбачало розгорнуті відповіді респондентів. Збір емпіричного матеріалу здійснювався на базі НУ «Чернігівська політехніка» в травні 2022 р. (зазначимо, що деокупація та зняття блокади з міста відбулися у квітні). Кількість вибірки становила 108 здобувачів вищої освіти. Усі досліджувані безпосередньо перебували в зоні бойових дій, знаходилися певний час або постійно в блокадному місті та на окупованих територіях.

За результатами якісного аналізу нарративного інтерв'ю нами виокремлено смислові одиниці змін уявлень про майбутнє студентської молоді в умовах повномасштабної війни (табл. 1–4).

Як бачимо майже третина (28,3 %) досліджуваних свідчать про зміну цінностей та пріоритетів, що зумовлює і зміну планів, пов'язаних із майбутнім. Ця частина досліджуваних стверджує, що нині цінують життя і стосунки, а також пов'язують свої позитивні погляди на майбутнє з перемогою та процвітанням України. Наведемо приклади тверджень у наративах респондентів щодо змін їхніх уявлень про майбутнє:

– «Стала цінувати кожну хвилину життя і планую так робити в майбутньому».

– «У мене і у нашої країни з'явиться багато можливостей».

– «Зрозумів, що готовий до створення міцних стосунків. Вирішив будувати майбутнє не за кордоном, а в Україні».

– «Майбутнє буде гарним, але потрібно перебороти деякі складнощі».

Майже п'ята частина опитаних характеризує майбутнє як невизначене. Молоді люди не бачать своєї ролі в можливості подолати невизначеність, зумовлену війною, їхні відповіді вирізняються фаталізмом:

– «За декілька місяців до війни вже почали з'являтися відчуття, що я живу останній день. Нині ж є відчуття, що у мене немає майбутнього».

– «Майбутнє тепер повністю дорівнює слову «невизначеність»».

– «Війна просто стерла всі мої колишні уявлення про майбутнє...».

– «Думаю, що війна вирішує за мене, наприклад зараз там, де я живу, припинилися бойові дії, тому можна продовжувати жити більш спокійно, але не повністю, і якщо знову почнуться обстріли, не відомо, як складеться доля і чи зможу я з родиною виїхати кудись».

Майже п'ята частина досліджуваних також зазначає, що військові дії спровокували страх та тривогу, катастрофізацію уявлень про майбутнє:

– «Кардинально все змінилося, страшно думати про майбутнє, адже не знаєш, що буде далі».

Частина молоді (15 %) воліє взагалі не думати про майбутнє та вибрала стратегію «життя одним днем»:

– «Змінила пріоритети, примусила думати тільки тут і зараз».

– «Не відчуваю, що майбутнє в мене є. Живу сьогоднішнім».

5 % респондентів зазначили, що вони пов'язують майбутнє з дерусифікацією, ненавистю до Росії та несприйняттям на разі та у майбутньому всього, що пов'язано із цією країною:

– «Війна назавжди залишить спогади в нашій голові, і ми будемо пам'ятати про цей злочин із боку РФ».

– «У майбутньому я буду подорожувати по світу, а до Росії точно не поїду».

Аналіз нарративів досліджуваних дає підстави стверджувати, що війна зруйнувала структурованість в уявленні про майбутнє у студентської молоді. Прогнозування молодими людьми свого майбутнього характеризується ірраці-

Таблиця 1

Суб'єктивна оцінка впливу повномасштабної війни на уявлення про майбутнє у студентської молоді

Як війна вплинула на ваше уявлення про майбутнє?	Майбутнє невизначене	Страх та тривога	Зміна цінностей	Планую короткостроково	Ненавиджу Росію
Кількість респондентів (у %).	24,5 %	18,8 %	28,3 %	15 %	5,6 %

ональністю, дихотомічністю, яка виявляється у позитивних мріях, сподіваннях та негативних катастрофічних передчуттях. Розмитість уявлень про майбутнє визначається словами «стертість», «туманне», «невизначене». Позитивний образ майбутнього обов'язково пов'язується з перемогою та процвітанням країни, ймовірно, що процес відновлення ідентичності спирається на національну ідентичність.

Цікавими для нашого дослідження видаються виокремлені смислові одиниці наративів щодо змін у стратегіях цілепокладання молодих людей (табл. 2–3).

Як бачимо з відповідей, представлених у табл. 2, майже половина (46 %) опитаних молодих людей розповідає про відсутність планування на довгострокову перспективу. Зазначимо, що однією з ознак переживання травматичної ситуації є саме порушення часової перспективи, а відповідно, й відсутність «бачення майбутнього». Респонденти вказують на неможливість довгострокового планування в умовах невизначеності:

– «Призупинилася, на разі неможливо знати навіть що буде з тобою через хвилину».

– «Така стратегія на разі відсутня через те, що я відчуваю невідомість та невпевненість, як складатиметься ситуація, військова, політична і економічна».

Для 11 % респондентів незмінними залишилися професійні плани щодо завершення навчання та пошуку роботи.

– «Як планував, так і планую: закінчити університет і знайти роботу для подальшого життя».

Ця частина респондентів вибирає стратегії планування з попереднього досвіду, це також може бути пошуком опори у звичній повсякденності студентського життя. Як метафорично у своїй розповіді зазначила одна з респонденток, «майбутнє видається мені спаленим дере-

вом, на якому зеленим листочком лишилося навчання в університеті».

Водночас 14 % респондентів зазначають, що стали використовувати в довгостроковому плануванні стратегію ретельних кроків, спираючись на ідею поліваріантного майбутнього:

– «Планування з урахуванням будь-яких сторонніх факторів і з усіма можливими способами це обійти».

Остання стратегія, на нашу думку, потребує більш детального дослідження, оскільки свідчить про збереження активної позиції респондентів та намагання досягти поставлених цілей з одночасним прогнозуванням та врахуванням можливих екстремальних чинників.

Як бачимо, більше ніж третина досліджуваних зазначає, що їхні короткострокові цілі лишилися незмінними. Для більше ніж третини респондентів стала притаманною стратегія легкодосяжних, повсякденних цілей. Можливо, ця стратегія інтуїтивно вибрана як спосіб подолання стресу, адже респонденти також зазначають про складнощі в когнітивних процесах та емоційній сфері:

– «До війни я завжди намагалася досягати поставлених цілей максимально в короткий термін, а зараз мені проблематично це робити, можливо, через лінь, а можливо, через щось інше, коротше, я не знаю, що зі мною».

– «Планувати щось дуже страшно, я засинала 24-го о 2-й ночі, а о 5-й ранку вже війна, я засинала в травні об 11-й, у 00:15 прокинулася від вибухів за 50 метрів від мого будинку. Не можу щось планувати, коли я не знаю, що станеться зі мною через хвилину, до речі, зараз тривога».

14 % респондентів зазначили, що не планують та «живуть одним днем», і 4 % досліджуваних планують та мають різні варіанти гнучкого планування навіть у короткостроковій перспективі.

Таблиця 2

Суб'єктивна оцінка впливу повномасштабної війни на зміни у стратегіях цілепокладання в довгостроковій перспективі

Як змінилася ваша стратегія ставити цілі, планувати та здійснювати реальні кроки щодо їх досягнення в довгостроковій перспективі	Не змінилася	Перестав планувати на довгострокову перспективу	Завершення навчання, робота	Планую ретельно та покроково	Не маю відповіді
Кількість респондентів (у %).	7	46	11	14	22

Таблиця 3

Суб'єктивна оцінка впливу повномасштабної війни на зміни у стратегіях цілепокладання в короткостроковій перспективі

Як змінилася ваша стратегія ставити цілі, планувати та здійснювати реальні кроки щодо їх досягнення в короткостроковій перспективі?	Не змінилася	Цілі стали легкими та буденними	Роблю те, що подобається	Живу одним днем	Маю «запасні плани»
Кількість респондентів (%)	35 %	37 %	10 %	14 %	4 %

Таблиця 4

Суб'єктивна оцінка впливу повномасштабної війни на можливість задоволення потреб

Що з того, що було і є цінним для вас, на разі неможливо реалізувати?	Об'єднання сім'ї	Навчання очно	Зустрічі з друзями	Реалізація планів	Подорожі	Мир та спокій	Складно відповісти
Кількість респондентів (%)	17 %	9 %	9 %	25 %	13 %	19 %	9 %

Відсутність чітких, напрацьованих стратегій планування, на нашу думку, також зумовлена фрустрацією багатьох потреб досліджуваних (табл. 4).

Як бачимо з даних, представлених у табл. 4, четверта частина досліджуваних зазначає, що саме війна заважає їм у реалізації планів. Також військові дії унеможливають реалізувати те, що було цінним для молодих людей: об'єднання сім'ї; подорожі; очне навчання; зустрічі з друзями; просто мирне спокійне життя з його планами та прогнозами на майбутнє.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, під впливом війни в уявленні про майбутнє відбуваються зміни, а саме: уявлення про майбутнє студентської молоді характеризуються неструктурованістю, форми планування ірраціональні, дихотомічні, базуються на мріях та переважно тривожних катастрофічних передчуттях. Визначено основні смислові одиниці у наративах студентської молоді про зміни свого уявлення про майбутнє: позитивна картина майбутнього пов'язана зі зміною цінностей, переосмисленням життя та опорою на національну ідентичність та зв'язок власного майбутнього з майбутнім своєї країни; фаталізм, катастрофізація майбутнього, страх та тривога, зумовлені невизначеністю та досвідом перебування в епіцентрі бойових дій, відсутність бачення себе в майбутньому, фаталізм.

Визначено основні смислові одиниці в наративах респондентів про вплив війни на зміни довгострокових стратегій цілепокладання: відсутність планування на довгострокову перспективу; опора на досвід «мирних» стратегій планування у навчанні та професіоналізації; пошук нових стратегій, застосування адаптивної тактики ретельних кроків із «запасними» варіантами досягнення цілей у разі потенційних загроз.

Визначено основні смислові одиниці в наративах респондентів про вплив війни на зміни короткострокових стратегій цілепокладання: незмінність стратегій; практикування стратегії планування легкодосяжних, повсякденних цілей; використання стратегії «життя одним днем».

Зазначено, що респонденти називають війну як основний чинник фрустрації своїх потреб у процесі цілепокладання.

Дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, уявляється важливим дослідження змін у системі цілепокладання впродовж усього періоду військових дій та залежно від соціально-демографічних показників (статі, віку, області проживання тощо), визначення взаємозв'язків та параметрів цілепокладання та показників резильєнтності.

Перспективним убачається також упровадження в освітніх закладах комплексної системи заходів розвитку цілепокладання студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьєва Н. Є., Стулій Т. М. Конструювання самоідентичності особистості в процесі наративної психологічної допомоги. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 21. С. 226–233.
2. Вірна Ж. П., Чижик К. О., Іванашко О. Є. Темпоральні ознаки образу майбутнього невротичної особистості. *Габітус*. 2021. Вип. 29. С. 127–131.
3. Злобина Е. Г. Жизненный путь в психологии и социологии: возможности обновления исследовательских перспектив. *Время пути: исследования и размышления* / под ред. Р. А. Ахмерова и др. Киев : Институт социологии НАН Украины, 2008. С. 138–157.
4. Титаренко Т. М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2007. Вип. 16 (19). С. 304–311.
5. Beaudoin M.-N. (2005). Agency and Choice in the Face of Trauma: A Narrative Therapy Map. *Journal of Systemic Therapies*. Vol. 24. № 4. P. 32–50.